

PETAR SIMUNOVIC

NA GRANICI TOPONIMA I APELATIVA

I.

Svrha toponima kao vlastitog imena nije da označuje, već da imenuje zemljopisni objekt. Toponim, dakle, ne priopćuje obilježja određenog lokaliteta, ne izražava odnose koji postoje među svojstvima zemljopisnih objekata i značenja koje je sadržano u apelativu nakon što je taj apelativ postao vlastito ime. Leksičko značenje nevažno je u funkciji toponima. Zbog toga se ono brzo gubi i u mnogih toponima više nije prepoznatljivo. Pri nastanku imena leksičko je značenje uvijek prisutno, ali što se više ističe toponomastička funkcija, to se brže gasi apelativno i bogati onomastičko značenje: obilježja jedinačnog objekta kojemu je nadjeveno ime.

Toponimi kao znakovi jezičnog sustava omogućuju orijentaciju u prostoru. Izravno upućuju na određeni lokalitet, imenuju ga i izlučuju iz reda istovrsnih objekata (*Promina* = jedna konkretna planina u dinarskom spletu, *Orjava* = određena rijeka savskoga sliva). Identifikacija imenom i diferencijacija imenovanog objekta od drugih istovrsnih objekata čine osnovnu funkciju vlastitog imena.¹

Apelativ označuje vrstu objekata koji su vezani zajedničkom predodžbom u kojoj su sadržana invarijantna obilježja svakog pojedinog objekta. Apelativi, dakle, označuju, opisuju, pobliže definiraju skupine istovrsnih objekata dajući im zajednička značenja kakva nalazimo npr. u rječnicima pojedinih jezika. Iz tih definiranih značenja u jeziku ostvaruju se pojedinačna značenja u konkretnoj govornoj situaciji.

Toponimna nije bitno leksičko značenje. Njihovo je značenje druge vrste i pojmljivo jedino u vezi s imenovanim lokalitetom. Znati značenje

¹ Ju. A. Karpenko, *Zu den Funktionen der Eigennamen*, *Namenkundliche Informationen*, Nr. 31, Leipzig 1977, str. 12.

toponima znači znati objekat na koji se toponim odnosi. Bez poznavanja objekta mnogi toponimi, kao i mnoga druga vlastita imena, samo su zbir zvukova koji u jeziku ne znače ništa.

Vlastita imena, kao i apelativi, svoja prava značenja dobivaju u govornoj komunikaciji. Iz kontekstualnih odnosa očituju se njihove sličnosti i razlike, prave i prividne dihotomije na svim jezičnim razinama:

a) različit deklinacijski uzorak: (daj Ivi) *Zobu* : (daj Šarcu) *zobi*; (putujem) *do Bola* : (ranio me) *do boli*; (od potoka) *Črneca* : (od američkog) *crnca*; (vidjeli su) *Grka, Cezara, Zrinskog* : (ispijmo) *grk* 'bijelo lumbar-dijsko vino', *cezar, zrinski* 'nazivi za vrste vinjaka';

b) izostanak množine u vlastitim imena²: *Dugi otok* — \emptyset : *dugi otok* — *dugi otoci*;

c) oblici zavičajnog govora u toponimima naprama standardiziranim oblicima u apelativima: *Bregi* : *brijezi / bregovi*; *Delnice* : *dionice*; *Bobovišća* : *bobovište*,

d) drukčija akcenatska ponašanja: *Mörnär* 'prezime u G. Humcu': *mörnär* i *mornör* (u G. Humcu);

e) drukčiji tvorbeni likovi: *Pakoštane, Grižane* : *građani, brđani*;

f) izražena hipokorističnost u vlastitim imena i deminutivnost u apelativa: *Pero* — *Perić* — *Perica* — *Pećo* — *Petrić* — *Peruško* — *Perušina* : *pero* — *perce*,

g) vlastita imena nemaju mogućnost izvodljivosti drugih riječi poput apelativa: *most* — *mostić* — *mostar* — *premostiti* : *Mostar* — \emptyset , *Primošten* — \emptyset ;

h) vlastita imena nastaju i od neapelativa, a gramatički se ponašaju kao apelativi: *Priko* 'otok', *Izvan* 'rt na Čiovu', *Uh* 'nadimak na Braču'.

Iako se navedena dihotomija čini značajnom, ipak su to izdvojeni primjeri kojih bi se našlo i na apelativnoj razini. Razlike se objašnjavaju različitim porijeklom (*bol* : *Bol*; *pero* : *Pero*), petreficiranjem dijalekatskog lika u imenima (*Delnice, Čret*), povijesnim razvitkom (*Koljane* : *građani*); gdje je izražavanje hipokorističnosti u vlastitim imena genetski vezano mogućnošću izražavanja deminutivnosti u apelativa.³ Uostalom vlastito ime je leksička a ne gramatička kategorija i nema mnogo gramatičkih kriterija kojima bismo ih odijelili od apelativa. To što se u imenima javljaju neke specifičnosti (izostanak množine, zatiranje leksičkog značenja, postanak imena od svih vrsta riječi i izraza) dokazuje da

² Oblik množine imena: *Mosti, Nerežišća, Banovići* odnose se na jedinačne objekte. U rečenici: Sve rijeke *Bistrice* nisu brze toponomastički plural je linearan *Bistrica + Bistrica* ... Znakovna fiksiranost uz drukčiji objekt ostaje uvijek individualna. Mnogo imena *Bistrica/Bistrice* nije pluralizacija predodžbe, već odraz ponavljanja iste motivacije kod raznih objekata. Apelativni plural jest zbir jedinica u okviru istoga pojma, pri čemu se obilježja tih jedinica neutraliziraju i mogu se zamijeniti (svaki član množine jezera jest jezero).

³ E. Kurilović, *La position linguistique du nom propre*, *Onomastica* 2, Wrocław 1956, str. 10. i d.

isti likovi (*sljeme* : *Sljeme*; *dubrava* : *Dubrava*) nisu iste riječi, jer jedna od njih pripada kategoriji nomina appellativa a druga kategoriji nomina propria. Granice među njima, jezične i stvarne, u mnogo su slučajeva teško razlučive.

II.

Toponimi su postali u golemu broju od apelativa, pošto su apelativi zamijenili funkciju označavanja vrste objekata funkcijom imenovanja jednog određenog zemljopisnog objekta. Prijelaz apelativa u vlastito ime i, obratno, prijelaz vlastitog imena u apelativ zbivaju se na razini govora i katkad ih je teško valjano razmeđiti.

1. Apelativi, a u toponimiji specijalno tzv. topografske imenice, usmjereni su na konkretan lokalitet sužavaju svoj leksički sadržaj na jedno od svojstava toga lokaliteta. To im postaje jedini sadržaj, koji onda bogatimo našim znanjem (jezičnim i izvanjezičnim) o konkretnom objektu. Tako se apelativ (koji je značio npr. 'samostan', 'rijeka', 'tor' itd.) promeće u vlastito ime (i počinje značiti npr. 'grad': *Opatija, Rijeka, Osijek, Ploče, Blato, Vrhovine*). Takvu ulogu u određenom kolektivu i u određenoj govornoj situaciji mogu preuzeti i apelativi. Tada ih maksimalno koncentriramo na određeni objekt, a potiskujemo u drugi plan njihovo leksičko značenje.

Dubrovčani će, na primjer, među sobom upotrijebiti apelativ *grad* u funkciji vlastitog imena češće od vlastita imena *Dubrovnik*.⁴ Hvarani će među sobom u razgovoru upotrijebiti apelativ *pajiz* (tal. *paese*) 'mjesto' umjesto *Stari Grad*.⁵ Tako se apelativima *grad* (= *Dubrovnik*), *pajiz* (= *Stari Grad*) usredotočenim na konkretno naselje postiže onomastička individualizacija, a poništava tipizacija koja je svojstvena apelativima (*grad* = 'golemo naselje'). Tako je to uvijek u određenoj govornoj situaciji i u određenom sociološkom polju. Govornici koji nisu Dubrovčani ili Hvarani rijetko bi došli u priliku da ojkonime *Dubrovnik* i *Stari Grad* zamijene apelativima u takvu kontekstu i da im ta poruka bude tako jednoznačno shvaćena i prihvaćena. Posebno je zanimljivo istraživati uvjete i prilike, sociološke i jezične, u kojima se zbivaju takve česte i časovite uloge apelativa u toponomastičkoj službi.

Apelativom se u određenim govornim prilikama može čak preciznije odrediti objekt nego toponimom.⁶ Promotrimo iskaz: *Dračevica je moj zavičaj*. Rečenicom *Idem u svoj zavičaj*⁷ izrečena je jednoznačnija oba-

⁴ Takve mogućnosti zbivaju se unutar zatvorenog kolektiva danas, a tako je bilo i u povijesno vrijeme, a osobito često srećemo tu pojavu u »Trilogiji« Iva Vojnovića.

⁵ Tako se to zbivalo otprilike do sredine 19. stoljeća, kad se apelativno značenje 'paese' gubi u korist toponomastičkog značenja 'Stari Grad'. Danas *pajiz* nije više apelativ i sami Hvarani pisali bi ga velikim slovom.

⁶ K. Oliva, *Vlastni jméno a apelativum*, Zpravodaj Místopisné komise CSAV, 1—2—3, XVI, Praha 1975, 44. Prema njegovu uzoru tumačim vlastitu građu.

⁷ Zavičaj uzimam u osnovnom značenju 'rodno mjesto', 'solum natale', 'die Heimat', kako je to u većini naših rječnika.

vijest nego rečenicom: *Idem u Dračevicu*. Naime, samo je jedno mjesto *moj zavičaj*, dok mjesta s imenom *Dračevica* može biti nekoliko.⁸ Apelativ *zavičaj* nije poništio vezu s predodžbom (konotaciju) preuzimajući dio funkcije vlastitog imena. Ta onomastička funkcija je nepotpuna zbog toga što je jednoznačna i moguća samo s gledišta govornikova. Bilo*tko drugi koji nije rođen u *Dračevici* ne bi tim iskazom izrazio isti onomastički sadržaj: *zavičaj = Dračevica*. Naprotiv rečenicom: *Idem u Dračevicu* svi govornici iskazuju isti sadržaj. Jednomu je to *zavičaj*, drugomu mjesto službovanja, ljetovanja ili samo 'naselje na Braču'. Toponimom, za razliku od apelativa, uvijek se upućuje na jedinačan, izdvojen lokalitet bez obzira prema komu (govorniku) i prema čemu (vrsti i tipu objekta). Toponimom lokalitet je uvijek jasno određen, doslovno fizičkom granicom ocrtan. Toponimi su tvoreni po određenim obrascima i uglavnom lako prepoznatljivi tvorbenom strukturom.⁹

Cinjenica da se apelativima identificiraju konkretni zemljopisni objekti i diferenciraju od drugih sličnih objekata u prostoru ne znači još da takve imenice imaju status vlastitog imena. Opće imenice, kako smo vidjeli, dobivaju prigodnu funkciju vlastitog imena u određenom situacijskom kontekstu (*mare nostrum* Petra Krešimira IV.), u određenom kolektivu. »Plac« će npr. Splićanima značiti 'Hajdukovo igralište', drugima 'glavni trg', trećima, 'određenu tržnicu', četvrtima 'određeno gradilište' itd. Časovito onomastičko značenje bit će uvjetovano socijalnom skupinom ljudi koja taj apelativ u takvoj funkciji upotrebljava umjesto pravih toponima.

Opća imenica u prigodnoj funkciji toponomastičkog imena dolazi u govornoj situaciji često s atributom ili kojim drugim determinativima:¹⁰ a) *taj brijeg, prvo jezero, gornja varoš, rijeka koja protječe s južne strane naselja* (pa je uz identifikaciju određen smještaj objekta s obzirom na položaj davatelja i primatelja poruke); b) *novo selo, velika luka, blatna dolina* (pri čemu su navedena karakteristična svojstva prepoznatljivosti tih zemljopisnih objekata); c) *Markov zavičaj, naš grad* (čime su lokaliteti definirani svojstvima pripadnosti). Na taj način apelativi obavljaju djelomično onomastičku funkciju identificirajući određeni objekt, a zadržavaju apelativnu funkciju označujući što je (*luka, slatina*), kakav je (*blato, ravnica*), gdje je (*osoje, donji dolac, pod mlinicom*) i čiji je (*zagrebačka gora*) taj zemljopisni objekt. Kako takve imenice, same i s istim determinativima ne označuju stalno jedan te isti objekt, njihova je toponomastička funkcija prigodna, ovisna o govornoj situaciji (*naš grad*),

⁸ Primjerice su to ojkonomi kod Bara, Skopja, Negotina, Mostara i vrlo mnogo mikrotoponima. Usp. *Index gazetteer Yugoslavia*, II, Cairo 1944, str. 82—83.

⁹ Usp. *Bistrica* (≠stolica ≠djevojčica), *Čadavica, Čakovec, Križevci, Vin-kovci, Medved-grad, Supetar, Končari, Maranovići, Gospić, Doljane, Lipovljani, Novska, Učka* itd.

¹⁰ Ovu je pojavu izvrsno uočio na antroponimijskoj građi V. I. Bolotov, *Imena naricateľnye v funkcii imen sobstvennyh v reči (na materiale anglijskogo jazyka)*, Actes du XIe congres international des sciences onomastiques I, Sofija 1974, 155—160.

položaju govornika (*treće jezero*), kojom od časovito izabраниh značajki objekta (*kriva dolina*) i sl. Tek jačim vezivanjem uz zemljopisni objekt istim likom, istim determinativima i u istom poretku članova opća imenica i imeničke sintagme dobivaju pravi status vlastitog imena: *Gornje Selo, Zagora, Blatna vas, Dvigrad, Slatine, Prisoje* itd.

Obratan je prijelaz moguć, iako je manje čest. Kako toponimima nije svrha izražavati obilježja zemljopisnog objekta, oni postupno gube leksičko značenje riječi od koje su potekli, usredotočujući se na sam lokalitet kojemu je njima nadjeveno ime: *Učka, Zagreb, Požega, Cavtat*. Što god više obavijesti, bilo koje vrste, znamo o imenovanu lokalitetu, to nam je sadržaj njegova toponima bogatiji. Ako se iz tog bogatog sadržaja pojedinačnog objekta izdvoji koja bitna značajka i poopći, tj. počne li riječ sa sadržajem te značajke označavati druge slične objekte, toponim se promeće u apelativ sa svojstvima tipizacije. Na taj način dobiva taj apelativ novo leksičko značenje koje je bilo motivirano nekom od značajki toponima. Od denotacije, svojstvene vlastitom imenu, poopćeni toponim dobiva konotaciju, svojstvenu općoj imenici. Splićani će npr. toponim *Brač* poopćiti dajući mu značenje otoka. Oni će vas zapitati: *iz kojega ste brača*, a trebalo bi odgovoriti: *prvog* (Brač), *drugog* (Hvar) ili *trećeg* (Vis). Poljičani će za protočnu vodu reći *cetina*, Istrani *sava*, a mnogi otočani za zdenac *dunaj*. Vино s lokaliteta Dingača postaje *dingač*, sa Postupa *postup* itd. Semantika toponima pretvorena u semantiku apelativa samo je obrnut proces razmatranoj pojavi apelativne individualizacije.¹¹

III.

U hrvatskoj toponimiji golem broj zemljopisnih objekata nose imena apelativnog porijekla. To su u prvom redu topografske imenice. Razlog je tome izuzetno razveden morfološki pejzaž naših krajina. Raznolikost morfoloških oblika, njihov razmještaj, njihova uloga pri orijentiranju u prostoru, biljni pokrov i iskorištavanje tla poslužili su motivom pri nadijevanju imena. Tako je to bilo u najdrevnijim vremenima. Mnoge su opće imenice upravo preko toponima prve zapisane riječi hrvatskoga jezika: i u inojezičnim (latinskim) zapisima i u prvim hrvatskim pisanim spomenicima u sva tri pisma (*Brdo, Brod, Dol, Draga, Gromača, Hum, Lokva, Luka, Njiva, Oklad, Sopot, Struga, Vrh* itd.).¹² Toponimi i apela-

¹¹ Slična se pojava zbiva u govoru djeteta pri upoznavanju okolišnog svijeta. Svaki predmet traži imenom. Njemu je t a t a vlastito ime vlastitog oca, a vlastito ime *don Luka*, na primjer, naziv za svakog svećenika. Tako se zbiva sve dotle dok dijete ne upozna neke od bitnih svojstava objekta, dok se ne nauči poistovjećivati slične predmete sjedinjujući ih u jednu klasu ('otac', 'svećenik' itd.).

¹² Usp. P. Skok, *Prilozi k ispitivanju srpsko-hrvatskih imena mjesta*, Rad JAZU, 224, Zagreb 1921, 98—107; P. Šimunović, *La nomenclature géographique croate dans le région karstique dalmate jusqu' au 13eme siècle*, 10. Internationales Kongress für Namenforschung (Disputationes ad montium vocabula), Wien 1969, 335—342.

tivi istoga lika javljaju se naporedo, pa ih je teško raspoznati, razlučiti i pouzdano odrediti kad koja od takvih potvrda pripada vrsti nomina propria a kad vrsti nomina appellativa. Evo nasumce nekoliko primjera. a) Istarski razvod, po onomastičkoj građi naš najbogatiji glagoljski spomenik iz 1275. sačuvan u mlađim redakcijama ... *prek rupi na brestovo brce. poli potok k malinu brckomu. zgora strugi na brešci. pod zlamen na veli oreh i na skril veliku k veloj reki pod glibočicu. pod breg krbunski na kom su vinogradi* ...¹³ b) Povaljska listina, najstarija hrvatska ćirilicom pisana listina iz 1184 (1250): ... *se sut' t'e zemle u husta vse. u smokove ěmi tri u gašće edin'. kravoš' edin. lihomir' dol'c' edin'. selo u kapišće crkve šte marie. do gum'na. na večerin grad'ca do puti sutěske. u vělěi luce. od' rasdoli burna strana do vr'ha pod' z'r'ěh' od' ploče do restinina. tož od' měe do jap'nenice tož osěčišća. tož na brěžě. oklad'. za naklom' pečā. pod' omend'lu dol'c'. više mlat'by. oklad'. tož planikovy dol'c'. tož pod' rasohi dol'c'. pod' gnilišće pečā. u rasohalli' pod' stěnov' pečā* ...¹⁴

c) Latinički spomenici s Lastova iz 14. stoljeća¹⁵: ... *terra v dole* (1330), *dubrava pod ĉerlene stene* (1342), *na cal* (1356), *u kolaĉi* (1328), *u lase* (1336), *in campo* (1326), *in medio campi* (1313), *campo comunis prope lagis* (1356), *in campo de lagis* (1356), *na studenaz* (1358), *u uelia corit* (1330), *na uellia lochqua* (1356), *in vinopolle na verche polla* (1330), *in sdrelo* (1326), *in zrelle positam va Pergoue* (1356), *pod ploče* (1356), *pod mali uarcho* (1354) ...¹⁶

U sličnoj situaciji srednjovjekovnog pisara koji se trudio kako da identificira neki lokalitet, nalazimo se uvijek kad ne znamo ime za zemljopisni objekt koji nam je poznat, ili kad nam zemljopisni objekt nije poznat pa ga valja pobliže odrediti apelativima i njima pridruženim determinativima. Apelativna informacija, naime, uvijek je pojmljiva, a toponomastička informacija pojmljiva je samo preko zemljopisnog objekta na koji se odnosi. Ako dakle ne znamo objekt na koji se ime odnosi, mi ne znamo sadržaj vlastitog imena; kao što ne bismo znali sadržaj apelativa ako nam predodžba ne bi bila jasna.

Kad odnosi i veze imena i imenovanog objekta nisu poznati govorniku ili primatelju toponomastičke poruke, pribjegava se opisivanju, karakterizaciji zemljopisnog objekta apelativima i njima pridruženim determinativima. Te imenice i imenički izrazi preuzimaju onda djelomično toponomastičku funkciju, koja se sastoji u identifikaciji i diferencijaciji pojedinačnog zemljopisnog objekta.

¹³ P. Šimunović, *Toponimija Istarskog razvoda*, Onomastica jugoslavica, 6, Zagreb 1976. str. 26.

¹⁴ Rec 16—23 (tzv. *Smolčeva darovnica*); v. P. Šimunović, *Toponimija otoka Braća* (dio I, *Toponimija Povaljske listine*), Supetar 1972, str. 19—61. s kartom.

¹⁵ G. Cremošnik, *Notarske listine s Lastova*, Spomenik 41, II, Beograd 1939.

¹⁶ Usp. P. Šimunović, *Onomastička istraživanja Lastova*, Filologija 1, Zagreb 1970, str. 257.

IV.

1. Već smo istakli kako je najviše toponima motivirano morfologijom tla, pa se najčešće u osnovi toponima, i imenica u toponomastičkoj funkciji, javljaju topografske imenice kao zemljopisni termini, sami ili sa svojim determinativima. Njima je najlakši prijelaz iz apelativnog u toponomastičko polje. Ta veza pripadnosti objema poljima ostaje često trajno očita, jer takvi apelativi, čuvajući i dalje leksičko značenje (*su-tjeska, hum, rt, luka, dugi otok*), ne napuštaju sasvim apelativno polje niti su zbog toga sasvim integrirani u toponomastičko polje.

Zemljopisni termini, na primjer, upućuju stvarno na objekt dolac → *Dolac*, vrh → *Vrh*, obrež → *Obrež* te uz nominaciju izražavaju karakterizaciju objekta; uz toponomastičku funkciju (to je ime naselja, rijeke, otoka i sl.) dobivaju i obavijesnu funkciju (taj zemljopisni objekt je na rijeci = Brod, na uzvisini = Vrh i sl.) uvijek kad nam je iskaz ovjeren: *Luka je određena luka, određena uvala, određeno naselje* ... riječ je o vlastitom imenu. Iskazi *luka je luka, brdo je brdo* nisu ovjereni i pokazuju da riječi *luka* // *Luka* pripadaju dvjema različitim razinama: apelativnoj i toponomastičkoj. Zemljopisnom terminu vrlo je bliska *metafora* kojom se izražavaju različiti oblici tla: *glava, ždrijelo, oko, sljeme, kotao, rukavac* itd. Takve imenice preuzimaju tako i terminološku i toponomastičku funkciju i lako prelaze sasvim u terminološku i toponomastičko polje. Metafora, za razliku od zemljopisnog termina, označuje objekt posredno, s pomoću slike koja je u osnovi svake metafore: uzvisina poput glave (*glava*), usjek poput ždrijela (*ždrijelo*), jezerce poput oka (*oko*) itd. Tako je i kad metafore preuzimaju toponomastičku funkciju: *Grlo, Usta, Lakat, Zubi* itd., osobito u mikrotoponimiji.

Dok je u zemljopisnom terminu prisutna objektivna, iskustvena konotacija, u toponomastičkoj metafori motiviranost je slučajna, časovita, angažirana, afektivna. Metafora zbog toga brže gubi leksičko značenje i vezuje se uz određeni zemljopisni objekat. Ona je s obzirom na leksičko značenje manje obavijesna i toponomastički svrhovitija.¹⁷

Kad takvi apelativi preuzmu potpuno toponomastičku funkciju, kaže-mo da je to postignuto leksičko-semantičkim načinom tvorbe.

2. Uloga apelativa u toponomastičkoj službi ogleda se u njihovoj svezi s atributima: *onaj vrh, lijevi obronak, duboka ponikva, treće jezero*,¹⁸ Pri tome apelativ preuzima ulogu člana identifikacije, a atribut ulogu

¹⁷ Obavijesna funkcija prisutna je u toponimima od zemljopisnih termina; afektivna funkcija, izuzevši prozračne toponomastičke metafore, rijetka je u toponimiji, ali je često prisutna u antroponimiji, pogotovo u hipokoristika apelativnog i antroponimijskog postanja (*braco* : *Braco, seja, maja; Ančica, Lojzek, Zvanić*) i u nadimaka.

¹⁸ U pomorskoj, ribarskoj, vojnoj, turističkoj orijentaciji na našem primorju česta je u toponomastičkoj funkciji konstrukcija atribut + topografska imenica pored konstrukcije po romanskom uzoru: *punta od škoja, škoj od drage, vrata od jezera, punta od Arca*, što se u preoblici iskazuje kao isto: *škojna punta, jezerska vrata* itd.

člana diferencijacije s obzirom na slične objekte te vrste. Takve sintagme nastaju časovito prema potrebi, poredak njihovih pridruženih članova nije stalan i nezamjenljiv a zemljopisni objekt nije uvijek jedan te isti. Zovemo ih *diskurzivnim sintagmama*. Takve sintagme stvaraju se prigodno i brzo razdružuju svoje članove. One ne vrše toponomastičku individualizaciju kao one sintagme kojih je poredak članova stalan i nezamjenljiv, a zemljopisni objekt uvijek isti. Te stalne sintagme pridjevsko-apelativnog izraza dobivaju pravi status vlastitog imena: *Zlatna Vas, Dugo Selo, Mala Mlaka, Babina Greda, Viški kanal*.

S obzirom na način vezivanja toponomastičkih sintagma uz određeni zemljopisni objekt razlikujemo:

a) sintagme koje zemljopisni objekt izravno imenuju (*oštri vrh, blatno polje*) označujući u isto vrijeme izravnu karakterizaciju objekta (*vrh je oštar, polje je blatno*);

b) sintagme koje lokalitet posredno imenuju s pomoću drugog već imenovanog objekta: *prekosavski Zagreb, trogirski Drvenik, stara Sava, drugi Brač*. Na taj se način lokalitet još preciznije određuje konotativnim neobveznim elementom toponima, pri čemu se u takvim slučajevima reducira ili modificira u njima prvotno toponomastičko značenje;

c) sintagme kao autonomna imena određuju slične objekte atributivnim odnosima, i to izravno: *gornji studenac, donji studenac, velje blato : malo blato* i posredno preko već imenovanog objekta: *Novi Zagreb, Novi Beograd, Stara Ferencica* (koji su već postali toponimi, označujući određenu četvrt u naselju, iako postoje i druge četvrti u Zagrebu, Beogradu, Ferencici . . . koje mogu biti i *nove* i *stare*).

3. Topografska imena s prijedlogom: (*polje*) *pod humom* (= *pothum*), (*naselje*) *za gvozdom* (= *Zagvozđ*) dolaze u toponomastičkoj funkciji u najdrevnijim hrvatskim spomenicima.¹⁹

Takva sveza *prijedlog + imenica u padežu* određuje uz identifikaciju i položaj zemljopisnog objekta. Pri izravnom obilježavanju (*za lokvom*) i posrednom obilježavanju s pomoću imenovanog objekta (*pod Kozarom, danas Potkozara*) teško je razlučiti apelativni i proprijalni status takve konstrukcije, tj. kada *prijedlog i imenica u padežu* svoju sintaktičku funkciju prostornog odnosa zamjenjuju oznakom mjesta. Kao vlastito ime takva sintagma ima isti prijedlog i istu imenicu i odnosi se uvijek na jedan te isti objekt bez obzira na položaj govornika (*Prek potoka, Za stupom, Vrh polja* itd.). Ova sintaktička konstrukcija u toponomastičkoj upotrebi česta je u mikrotoponimiji, petreficirana u imenima starih gradskih ulica (*Pod židom, Pod lipom, Na skalice*). Kako su one s ukrućenim oblikom u kosom padežu neprikladne za imenovanje značajnih objekata čija su imena u frekventnoj uporabi, ne nalazimo ih, na primjer, u imenima

¹⁹ Usp. V. Georgijev, *Najstarite slovjanski mestni imena na Balkanskija poluoostrov i tjanoto značenje za našija ezik i našata istorija*, Balgarski ezik, 4—5, Sofija 1958, 321—342. P. Skok, *Kako bizantijski pisci pišu lična i mjesna slavenska imena*, Starohrvatska prosvjeta, n. s. I, Zagreb 1927, 60—76, 161—190.

naselja. Ako se javljaju, onda su konstrukcije prijedlog + imenica u padežu preoblikovane u tzv. prefiksalni tip imena: *Podlabin, Potpićan, Pod-sused, Priles, Naraplje, Zagora*.²⁰

V.

Svako usredotočivanje apelativa na jedan određeni zemljopisni objekt vodi njegovoj proprijalizaciji. Takvi apelativi u novoj, nominativnoj funkciji sve više gube leksička značenja i njihovi tvorbeni morfemi postaju dijelovi tvorbenih struktura, po kojima ih počinjemo prepoznavati kao toponime. Apelative *modrica, carica, lučica* više nije moguće sravniti s toponimima *Bistrica, Kajzerica, Savica* jer supstantivizacija pridjeva, mocija i deminutivizacija u apelativa imaju drukčije sadržaje od onih u toponima.

Gubljenjem apelativnog značenja ime kao skup fonema za identifikaciju određenog zemljopisnog objekta doživljava i druge preinake. Konverzijom, na primjer, oblik kojeg kosog padeža nekadašnjeg apelativa preuzima funkciju toponomastičkog nominativa: *Dane* (← dno 'naselje u Istri'), *Podaca* ('naselje u makarskom primorju' ← g. pl. od *poce* < pod-ce), *Likva* (< g. sg. od *livak* 'lijevak' za uvalu na Braču) itd. S tim su u vezi mnogobrojne pučke etimologije u toponimima. One su im se nakalamile tek pošto su ti toponimi izgubili apelativno značenje i prilagodili oblike takvim reetimiziranim značenjima: *Vratomlje* (= Bartolomlje), *Praznice* (= Pražnice) itd.

Posljedice gubljenja leksičkog značenja u dvočlanim su i višečlanim toponomastičkim sintagmama elizije apelativa, koji su na apelativnoj razini označavali lokalitete: *Medveja, Učka, Slano, Tijesno, Milna, Vrbovska, Gradiška, Novska* itd. U takvim imenima izgubio se apelativ kao manje obilježeni član u imenu, a ostao razlikovni član kao važniji. Taj se atribut s vremenom i sam počinje gramatički ponašati kao imenica (*Učka — Učki, Milna — Milni, Tijesno — Tijesna* itd.).

Gubitak leksičkog značenja u višečlanim toponomastičkim sintagmama očituje se u univerbiziranim imenima: *Zrinski trg > Zrinjevac, Tomislavov dom > Tomislavac, Kvaternikov trg > Kvaternjak, Pionirski grad > Pionirac* itd.

Sve navedene pojave, međutim, ne zbivaju se više na apelativnoj nego na toponomastičkoj razini, pošto su apelativi, sami ili sa svojim determinativima, potpuno preuzeli funkciju vlastitih imena.

*
* *

Za snalaženje u prostoru kudikamo su prikladniji toponimi nego apelativi. Toponimi određuju objekt izravno (*Sljeme, Klis, Rijeka*). Apelativi to mogu samo u ograničenim uvjetima, s pomoću determinativa u

²⁰ Usp. o ovom tipu toponima: M. Karaš, *Naziwy miejscowe typu Podgóra, Zalas w języku polskim i innych językach słowiańskich*, Prace Onomastyczne PAN, br. 1, Wrocław 1955, 144 str.

određenu prostoru, u određenu kolektivu, u određenu vremenu i u određenu kontekstu, a ne stalno, jednoznačno, izdvojeno prema bilo komu i bilo čemu kao toponimi. Određivanje objekata s pomoću apelativa zbiva se kad objekt nije imenovan, ili ako govornicima nije poznato ime objekta o kojem je riječ ili objekt na koji se njima poznato ime odnosi. Pred povijesnim spisima i na terenskim istraživanjima, pri identifikaciji i ubikaciji zemljopisnih objekata prema izgovorenim ili zapisanim izrazima toponomastičar se često nalazi u dilemi: kad treba shvatiti apelativ ili apelativni izraz kao vlastito ime i kad vlastito ime prestaje to biti i nosi apelativno značenje.

Na razmeđi topografskih apelativa i toponima i u njihovu prožimanju očituje se prava priroda jezika. To je laboratorij jezičnih pojava u previranju, pun nedoumica u toponomastičkom smislu i pun pokaznica mijena i smjena na svim jezičnim, u prvom redu društveno-jezičnim, razinama.

Zusammenfassung

AN DER GRENZE VON ORTSNAMEN UND APPELLATIVUM

Der Autor behandelt solche Sprachsituationen, in welchen ein Appellativum das Appellativfeld zu verlassen beginnt, worin es eine Bezeichnungsfunktion hatte, und ins toponomastische Feld mit der Benennungsfunktion übergeht.

Der Autor behandelt auch die umgekehrte Erscheinung, wenn ein Toponym die Appellativfunktion übernimmt.

Der Autor meint, dass es an den Grenzen des appellativen und onomastischen Feldes und immer in einer konkreten Sprechsituation geschieht, wenn die Verbindung zwischen dem geographischen Objekt und seinem Namen gestört wird.